

GAMLE VEJE I TY

Af TORSTEN BALLE.

I DET FØLGENDE skal der gøres rede for hovedfærdselsårens løb i Ty i tiden fra 1700 til 1800. Om disse veje, landevejene eller alvejene, har man fra den tid så mange oplysninger, at man med sikkerhed kan sige, hvor de gik. (Kilderne vil senere blive anført).

Disse veje er sandsynligvis meget gamle, da den jævne befolknings forhold kun ændredes meget langsomt.

Fra Tisted udgik fire alveje, nemlig

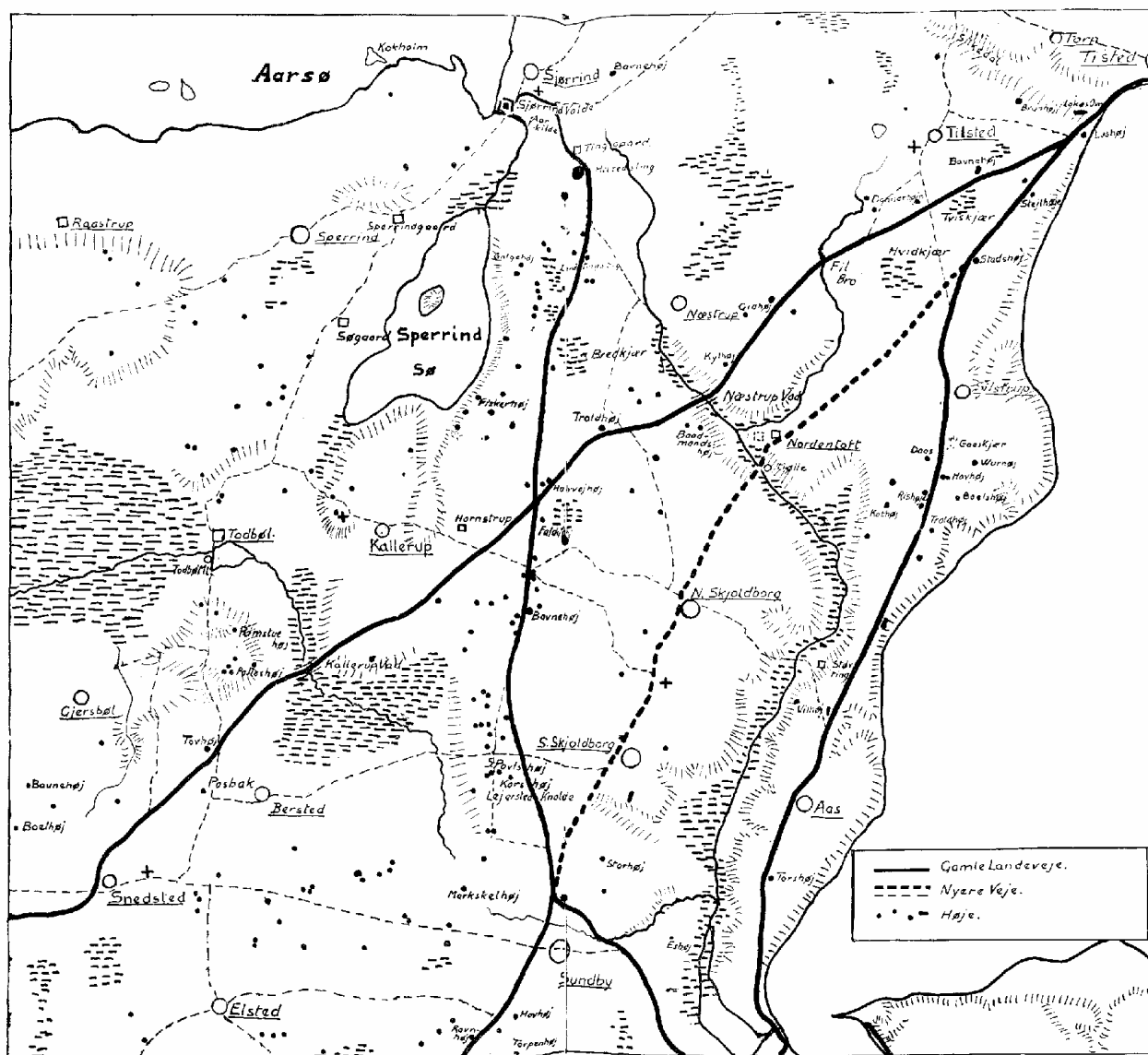
- 1 sydpå over Oddesund til Holstebro,
  - 2 sydpå over Vestervig til Lemvig,
  - 3 sydpå over Mors til Viborg
- og 4 østpå til Ålborg.

I. Alvejen fra Tisted til Oddesund.

Nærmest Tisted var de tre veje mod syd smeltet sammen til een. Ved dette vejstykke (nu Vestergade og Dragsbækvej) laa der dengang kun få huse. Et kapel, hvoraf resterne dengang kunne ses, havde her ligget tæt ved vejen. Kappelstensvej minder om stedet.

Syd for broen over Dragsbæk lå der vest for vejen en store langdysse *Lokkes ovn*, som nu er næsten forsvundet. Her skiltes vejene. Færdselen mod Vilsund gik som nu op ad bakken (*Grusbak*), men de to andre veje tog sammen retning mod sydvest over Tilsted mark østen om et lille kær, *Stangelskjær*, og *Bavnehøj*, forbi *Tviskjær*, *Hvidkjær* og de to store *Donnerhøje* til en bro over et lille vandløb *Fil*, som bebyggelsen der nu har navn efter.

Fra Fil bro ned mod Næstrup gaar der nu en vej, som egentlig er en rest af den gamle landevej. Det er i det hele taget mærkeligt, så tit større eller mindre stykker af sådanne gamle veje er gået ind i nutidens vejssystem. Når man ser paa generalstabens målebordsblade, undres man ofte over mærkelige "skrå" eller bugtede vejstykker, der står i modsætning til de almindelige lige, vinkelbøjede veje. Disse pæne, men upraktiske veje stammer fra tiden omkring 1800. Da blev gårdenes marker ved udskiftningen samlet i pæne, firkantede stykker af hensyn til dyrkningen, og vejene måtte så rette sig efter markerne. Men mange steder har de gamle veje trodset denne regelmæssighed og fulgt deres gamle

baner. Dette udslag af konservatisme er, som det siden skal ses, et gammelt træk.

Østen for *Kylhøj*, der lå, hvor nu Næstrup skole ligger, går en dal ned mod det gamle vadested *Næstrup vad*. Gennem denne dal slynger vejen sig endnu smukt mellem de kuplede bakker, der dengang var lyngklædte.

Ved Næstrup vad ligger en del af omgivelserne endnu hen som i gamle dage, og man ser tydeligt gamle vejspor, der fra vest fører mod vadestedet. Her var der en bro over vandløbet, som kommer fra Præstkjær østen for Sjørrind og løber vest og syd for Næstrup forbi Nordentoft, hvor der engang var en vandmølle, ud i den dybe dal mellem Ås og Skjoldborg.

Ved Næstrup vad.
Set fra syd

På den anden side af broen gik vejen mod sydvest op mod markskellet mellem Skjoldborg og Kallerup. Hvor nu vejen fra Sjørrind til Skjoldborg passerer en lille bæk, gik også den gamle vej over, og den fortsætter så forbi den kønne lille *Troldhøj* op mod *Halvvejhøj* eller *Stejlhøj*, som ligger nær markskellet. På denne strækning er et smukt stykke af den gamle vej bevaret, næsten tilgroet med græs.

Ved Halvvejhøj drejer vejen mod syd og danner her skel mellem Skjoldborg og Kallerup. Når vej og sogneskel her falder sammen, tyder det på, at vejen er ældre end sogneinddelingen og altså sikkert stammer fra oldtiden. Herpå tyder også den mængde høje, som ligger langs vejen. Generalstabens kort angiver kun en del af dem, nemlig de største og bedst bevarede; men på det kort, som ledsager Johs. Brøndsteds værk: Vor oldtid findes der mange flere, og så er det endda tvivlsomt, om de alle er kommet med.

En af højene er en langdykke, som vender i nord og syd, medens den almindelige retning af langdykkerne i Ty er øst-vest, altså solret. Dette tyder på, at man har lagt langdykken i samme retning som den allerede da eksisterende vej, og denne kan da føres tilbage til stenalderen.

Men denne vej har ikke retning mod Tisted. Langs vejen fra Halvvejhøj til Tisted er der ingen højrykke, så dette vejstykke er sikkert yngre. Derimod fortsætter højrykken, sogneskellet og vejen fra Halvvejhøj mod nord ad Sjørrind til. Det ser da ud, som om vejen oprindelig stiledede mod Sjørrind og først senere, da Tisted voksede op og blev købstad, bøjede den vigtigste færdsel af fra den gamle vej mod nordvest til landsdelens nye hovedby. Når dette skete ved Halvvejhøj, hænger det sikkert sammen med, at Vestervig landevej fra sydøst nåede Oddesundvejen på

dette sted, så vejen til Tisted kom til at gå i forlængelse af denne vej.

Men når den gamle landevej fra syd gik til Sjørrind, må denne by have haft stor betydning for landsdelen allerede i oldtiden. Så langt tilbage går de historiske efterretninger jo ikke, men fra middelalderen findes der en del vidnesbyrd om den særlige stilling, byen da endnu havde.

Her lå *Hundborg herreds tingsted* syd for Tinggård, sikkert ved den lille høj, *Tinghøj*, som nu næsten er forsvundet. I Sjørrind lå også den kongsgård, der omtales i Knytlingesaga i forbindelse med Knud den Helliges flugt mod syd 1086. Senere omtales Sjørrind i Valdemar Sejrs jordebog som krongods, og den store, smukt udstyrede kirke tyder også på at kongen eller hans stedlige lensmand har ladet den bygge. Hvor der var kongelige gårde, findes der nemlig ofte særlig store og smukke kirker.

Til denne kongsgård knytter sig sikkert det mægtige voldsted "*Sjørrind volde*" ved østenden af den nu udtørrede *Årsø* (det gamle navn for Sjørrind sø). Det menes at være anlagt omkring år 1000 og har efter de mange sværd, økser, spyd, stighbøjler m. m. at dømme, der er fundet ved undersøgelser i og omkring voldstedet, haft stor militær betydning. Voldstedet er langt det største i Ty, og dets størrelse og beliggenhed tyder på, at Sjørrind ikke alene var herredets, men hele landsdelens midtpunkt.

I ældre tid var landet ikke delt i amter eller len, men i sysler, der antages at være fremstået af de gamle småriger (tjod), hvoraf Danmark er samlet. Deres retslige midtpunkt var sysseltingene eller bygdetingene, som endnu nogle steder bestod i middelalderen, men som for Jyllands vedkommende efterhånden afløstes af landstinget i Viborg. På sysseltingene blev også kongerne hyldet, således endnu Christoffer den Første.

Alvejen mellem Næstrup vad og Halvvej høj.
Set fra nordøst.

Sysseltinget i Ty, det såkaldte Tybo bygdeting, nævnes flere gange i middelalderen, og det må vel i almindelighed være holdt på bestemt tid og sted. Det vil være naturligt at antage, at dette sted lå i nærheden af den kongsgård, hvor ombudsmanden, kongens repræsentant i syslernes styrelse, boede.

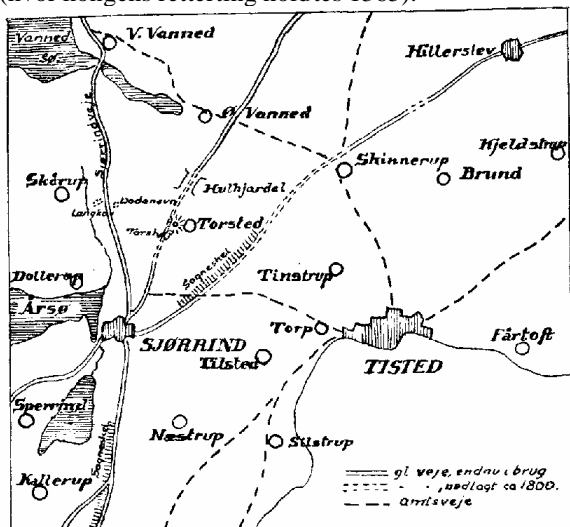
Man kunne derfor vente, at sysseltinget har været holdt ved Sjørrind, og syd for denne by nær *Galgehøj* og ved den førnævnte gamle vej ligger der da også en sump, hvis navn *Landtings sig* kunne tyde herpå.

Endnu et vidnesbyrd om Sjørrinds betydning afgiver nogle gamle veje i omegnen. Foruden de sædvanlige veje fra nabobyerne førte nemlig også en del direkte veje fra betydningsfulde steder længere borte fra mod Sjørrind.

En af dem gik i næsten lige linie fra Hillerslev, hvor der også var en kongelig gård (Hillerslevhus), til Sjørrind.

Rester af denne vej er endnu i brug og ses på kortene. Denne vej dannede på en strækning sogneskel for Torsted sogn og er derfor sikkert ældre end sogneinddelingen.

En anden vej gik også i næsten lige linie fra Sjørrind lige vesten om Torsted by forbi *Torshøj*, hvor efter et sagn en konge fra Sjørrind engang ofrede 200 trælle. Derefter gik vejen gennem kløften *Hulhjardal* mellem Torsted og Hjardal. Her havde ifølge et sagn "spøgeriet køren mellem Nørtorp og Sjørrind". Videre førte vejen over Øster Vandet mark til Nors og fortsatte, stadig i samme retning, til Holmen. Denne vej blev da en direkte forbindelsesvej mellem Sjørrind og den tredje gamle kongelige gård i Nordty, *Nørtorp* (hvor kongens retterting holdtes 1365).

Gamle hovedveje til Sjørrind og de tilsvarende nutidsveje til Tisted.

En tredje vej førte fra Sjørrind lige mod nord gennem heden vestligst i Torsted sogn, forbi de store dysser *Langkov* og *Dodenovn*, som nød den udmærkelse at blive afsat på Videnskabernes Selskabs kort over Ørum amt fra 1795, hvor ellers ingen andre stengrave findes afmærket.

Vejen forsætter over heden og gik lige østen om Vandet sø til Vester Vandet, hvor de mange høje, hvorimellem den store gruppe *Edshøje*, vidner om en stor oldtidsbebyggelse. Måske var vejens endepunkt her stranden ved *Klitmøller*, hvorfra der i umindelige tider har været sejlads til Norge.

Strækningen mellem Sjørrind og Vester Vandet kaldes af beboerne i Skårup og Torsted "*Sjørrindveje*", skønt den ikke er deres vej til Sjørrind. Dette navn, der også er mærkeligt ved sin flertalsform, skal måske fortælle, at vejens hovedformål var at føre *til* Sjørrind mange steder fra.

Vi går nu tilbage til Halvvejshøj og følger herfra den vej i skellet mellem Skjoldborg og Kallerup, der i kilderne udtrykkelig betegnes som "Alvejen til Oddesund". Følger man denne vej mod syd kommer man sydøst for Hornstrup til et af de smukkeste steder i Ty. Der er her fra bakkekammen en storslået udsigt, og de mange store, smukke høje, hvorimellem *Bavnehøj* og længere sydpå *St. Povlshøj* og *Korshøj*, behersker landskabet viden om.

Men medens højserien og en gammel vej, der sandsynligvis er et levn af en oprindelig, mere direkte vej mod syd, fortsætter sydpå, drejede den vej, der i det 17' og 18' århundrede kaldtes *alvejen*, mod sydøst ca. 500 m syd for *Bavnehøj*, hvor *Skjoldborg* markskel nu bøjer mod vest.

Alvejen søgte her ind mod *Sundby* (en del af vejen findes endnu) for derefter igen at dreje mod sydvest. Dette sving mod *Sundby* skyldes vel tildels det nære færgested ved *Vilsund*. Der har sikkert allerede i gammel tid været en betydelig færdsel over dette sund. *Salling* og *Mors* hørte nemlig til *Tysyssel*, hvad der vel må betyde, at befolkningen der og i *Ty* tilhører et fælles gammelt kulturområde. Derpå tyder endnu, at folkesproget i de tre sysselde ligner hinanden meget, medens sproget i *Harsyssel* og *Vendsyssel* føles mere fremmed.

Hvis *Sjørrind* har været syssellets administrative midtpunkt, må en del af færdselen fra *Vilsund* have søgt mod denne by. En vej fra *Sjørrind* til *Vilsund* vilde, som det kan ses på et kort, naturligt få samme forløb som det 17' og 18' århundredes *Oddesundvej* indtil det sted, hvor denne vej nåede den nuværende *Tisted-Oddesund* landevej i *Møgelvang*. Endnu går der fra dette sted en vej mod øst, som over et mindre vadested når landevejen fra vest mod *Vilsund* i *Gammel Sundby* og sammen med denne udgør en direkte forbindelsesvej til færgestedet. Denne vej findes også på kort fra ca. 1790 og er sikkert gammel.

Denne vej fra *Vilsund* til *Sjørrind* har da trukket færdselen fra og til *Oddesund* til sig. Det kan her have haft betydning, at *Sundby* var gammel kongelig ejendom. Ifølge *Valdemar Sejrs* jordebog havde "*Sundby og Sundby å*" en værdi af otte mark guld. Denne by hørte da til *Hundborg* herred, hvad den egentlig gør endnu, skønt den ligger i *Stagstrup* sogn, som ellers hører til *Hassing* herred (se *Trap: Danmark*). Denne mærkelighed tyder endnu på, at *Sundby* har haft en eller anden særlig betydning.

Den gamle landevej i skellet mellem Skjoldborg og Kallerup. Set fra nord.

Når kongerne med deres følge var ude på deres jævnlige rejser gennem landsdelene, har de sikkert besøgt de kongelige ejendomme og fået underhold der. De veje, som kongerne færdedes ad, måtte stadig holdes farbare af bønderne, og det var derfor naturligt, at de trak færdselen til sig.

Fra *Skjoldborg* sogneskel nord for *Sundby* gik den gamle *alvej* helt til *Oddesund*, omtrent hvor landevejen nu går.

Ifølge de gamle kilder gik vejen over *Knæbel hede*, hvor nu den nye del af *Sundby* ligger, over *Nålum rende* nordest i *Stagstrup* forbi *Korshøj* gennem det østligste af *Harring* til *Koldby bro*. Herfra strækker en mægtig højserien sig over

Hørdum til den gamle herredsby Hassing. Mange af disse høje er meget store, den største, Høverhøj i Hørdum, er endog 9 m høj, og således en af de største i landet. På et kort fra ca. 1800 ses veje langs højkrækken. Efter retningen at dømme synes disse veje, hvoraf en del findes eller kan spores endnu, at have ført fra Hassing mod Vilsund.

Syd for Koldby eller *Koldkud*, som byen kaldtes før 1700, nævnes ved alvejen i Vibberstoft *Vangshøj* og *Suderhovdige*. Derefter møder vejen mellem Villerslev og Visby igen store højgrupper. De strækker sig mod sydvest helt til Vestervig, hvis betydningsfulde stilling i middelalderen senere skal omtales. De bekendte, smukt beliggende Galgehøje syd for Hassing synes at høre til denne gruppe.

Syd for Heltborg ved skellet mellem Heltborg og Ydby sogne nævner kilderne et interessant stednavn. Her lå ved vejen "*Dover Dås i Gammel Heltborg*".

Navnet "Gammel Heltborg" må ses i modsætning til et nyere Heltborg, og da der på den tid kun fandtes et Heltborg, nemlig det nuværende, som ligger 1½ km længere mod nord, må dette være den nye by. På stedet, hvor Gammel Heltborg skulde ligge, var der dengang ingen by, og navnet må vel da høre sammen med en senere forsvunden bebyggelse.

Men en sådan findes der netop her rester af, nemlig den berømte, såkaldte Ginderupboplads fra jernalderen. Navnet Gammel Heltborg kunne derfor tænkes at hentyde til den forsvundne by, enten nu en mundtlig tradition fra oldtiden har gemt et minde om byen, eller man som på bopladser i Himmerland har kunnet se tomter og vægge af de gamle bygninger. Navnet behøver dog naturligvis ikke at være det navn, den gamle by havde, da den levede, men kan være et udslag af folkelig fantasi.

Fra Dover dås mod vest til Vestervig ligger igen en

imponerende højkrække langs landevejen fra Vestervig til Hurup, som derfor sikkert er ældgammel. Til denne højkrække hører Ashøje, det højeste punkt i Ty og Skinbjerg højerne ved Vestervig, hvor man har en enestående udsigt over den mindere egn. Et stort stykke af højkrækken kan ses herfra.

Følger man landevejen sydpå fra Dover dås, når man snart de enorme, berømte højgrupper ved Ydby.

De strækker sig mod øst og fortsætter over på Boddum, der skilles fra det øvrige Ty ved et kær, Brøkær, med et gammelt voldsted. Mellem disse højgrupper ser man endnu gamle vejspor, der fører ned til "Kongens gade" over i Boddum sogn.

Fra Ydby til Odde sund nævnes ved vejen stednavnene *Simonsgårds eng*, *Mellings å*, *Tyholms vejle* og *Lysterkær*. Vejen gik som nu uden om Tyholms hovedby Hvidbjerg. Det er som vejen nu haster af sted mod det nærliggende mål Odde sund.

Navnet på dette sund synes efter dets stavemåde at dømme at have sin oprindelse fra de to odde, som sundet ligger imellem. Imidlertid udtales sundets navn af de gamle i Ty *Otsu'en* og ikke *Ojjsu'en*, som man skulde vente, da "odde" udtales ojj (*Doverodde*). Det er sikkert den gamle udtale, der har formet stavemåden *Ottesund*, der brugtes i ældre tid. Denne stavemåde har så givet anledning til sagnet om, at sundet skulde have sit navn efter den tyske kejser Otto. Den rigtige forklaring på navnet er sikkert endnu ikke fundet; måske er navnet så gammelt, at det heller ikke mere lader sig gøre at tyde det.

(Fortsættes i næste årbog).

Læsere, der har hørt ældre folk berette om de gamle veje, bedes sætte sig i forbindelse med forfatteren, der er taknemmelig for hver lille oplysning, som det derved lykkes at redde fra forglemmelse. Adr.: Torsted pr. Tisted.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1948, side 215-228)